

Integraal indiceren

Landelijk steunpunt ZAT

Nederlands Jeugdinstituut
ZAT infolijn t (030) 230 65 64
e infozat@nji.nl
i www.zat.nl

Op dit moment bestaan er veel verschillende routes en verschillende instanties voor het verkrijgen van indicaties voor speciale onderwijszorg en voor specialistische jeugdzorg. Zo kennen we in het onderwijs de PCL (voor verwijzingen naar het SBO), de CvI's voor verwijzingen naar de REC-clusterscholen, de RVC of PCL voor verwijzingen naar LWOO of Praktijkonderwijs. Aan de jeugdzorgkant zijn er onder meer het bureau jeugdzorg (voor verwijzingen naar geïndiceerde jeugdzorg) en het CIZ (voor de AWBZ-zorg).

Dit betekent dat vaak onnodige dubbelingen optreden in informatieverzameling, wat veel overlast geeft voor ouders en jeugdigen en vertragend werkt op het snel kunnen inzetten van (onderwijs)zorg.

Voor professionals is het al lastig de juiste wegen te bewandelen, maar veel ouders en kinderen raken helemaal het spoor bijster. Ouders worden zo meermalen belast met intakes, vragenformulieren, onderzoeken etc. Zeker wanneer voor een kind zowel een speciaal onderwijs als een jeugdzorgindicatie nodig zijn. Daarom wordt er gezocht naar mogelijkheden voor 'integraal indiceren'.

Langs twee verschillende lijnen is de integrale indicatiestelling landelijk onderwerp van aandacht en actie. Enerzijds is door het ministerie van VWS een traject in gang gezet om op provinciaal niveau afspraken te maken over de afstemming van de indicatiestellingstrajecten voor speciaal onderwijs (cluster 3 en 4), de jeugdzorg en de AWBZ-zorg. Voor meer informatie hierover zie www.integraalindiceren.info Anderzijds stimuleert het ministerie van OCW in het kader van Passend Onderwijs het op elkaar afstemmen en integreren van indicaties voor speciale onderwijszorg (speciaal basisonderwijs, leerwegondersteunend onderwijs, en praktijkonderwijs) met de indicaties voor speciaal onderwijs (REC's 2, 3 en 4). Zie

www.passendonderwijs.nl

In de zorg- en adviesteams / ZAT's kunnen deze beide lijnen aan elkaar gekoppeld worden. Daar zitten immers de benodigde partners om die indicaties af te stemmen al aan tafel of kunnen vanuit het ZAT betrokken worden.

De aanleiding voor de twee door de ministeries in gang gezette ontwikkelingen ligt in het willen oplossen van de volgende breed ervaren knelpunten:

- De verschillende bekostigingsgronden en systematieken van indiceren hebben geleid tot een onoverzichtelijk woud van routes voor onderwijszorg en (lokale) jeugdzorg. Elke route kent zijn eigen indicatieorgaan.

- Dit resulteert in –vaak onnodige- dubbelingen in informatieverzameling en grote vertragingen bij het kunnen inzetten van benodigde hulp.
- Voor professionals is het al lastig de juiste wegen te bewandelen, maar veel ouders en jeugdigen raken helemaal het spoor bijster. Ouders/jeugdigen worden zo meermalen belast met intakes, in te vullen vragenformulieren, ondergaan van onderzoeken, etc.

In het navolgende wordt eerst nader ingegaan op de hierboven genoemde ontwikkelingen. Daarna wordt stilgestaan bij wat er van de praktijk geleerd kan worden.

Implementatie Kader Integraal Indiceren

In het kader van de genoemde Operatie Jong is reeds ervaring opgedaan met integrale indicaties voor speciaal onderwijs (cluster 3 en 4), jeugdzorg en AWBZ-zorg. Op basis van deze praktijkervaringen is het Kader Integraal Indiceren ontwikkeld. Dit kader wordt in 2007/2008 landelijk geïmplementeerd, waarbij tevens de indicatietrajecten voor speciaal onderwijs cluster 2 worden meegenomen. Aan het eind van het implementatietraject (begin 2009) wordt beoogd het volgende te realiseren:

- Binnen alle regio's / provincies zijn afspraken gemaakt tussen bureau jeugdzorg, CIZ en de CvI's voor cluster 2, 3 en 4 over cliëntvriendelijke integrale indicatieroutes.
- De gemaakte afspraken worden in de praktijk uitgevoerd.
- De regionale/provinciale afspraken zijn afgestemd met gemeentelijke instellingen voor opvoeden en opgroeien, centra voor jeugd en gezin en ZAT's.
- De regionale afspraken doen recht aan de bestaande werkprocessen, kwaliteitseisen, indicatiecriteria en wettelijke taken van de betrokken indicerende instanties.
- De regionale afspraken zijn van dien aard dat ze recht doen aan de dynamische beleidsomgeving waarin de betrokken sectoren zich bevinden. De afspraken worden afgestemd met, of anticiperen op, beleidsontwikkelingen rond de centra voor jeugd en gezin, passend onderwijs, de ZAT- ontwikkeling en de AWBZ.

Ontwikkelingen naar Passend Onderwijs

Passend onderwijs is vrij vertaald de ambitie om scholen te verplichten voor elke aangemelde leerling een passend onderwijsarrangement aan te bieden, door samenwerking tussen scholen in het primair-, voortgezet- en speciaal onderwijs. Passend onderwijs is ook een nadere uitwerking van het begrip 'zorgplicht' voor het onderwijs die bij wet verplicht zou moeten worden vanaf augustus 2011. Onder zorgplicht wordt verstaan dat het schoolbestuur de verantwoordelijkheid heeft een passend onderwijsarrangement aan te bieden aan iedere leerling die zich bij een school van dat schoolbestuur aanmeldt of bij een school van dat bestuur is ingeschreven. Als een school een bepaald arrangement niet zelf in huis heeft, moet

het bestuur van die school in samenwerking met besturen die dit arrangement wel kunnen aanbieden zorgen dat de leerling dat onderwijsarrangement aangeboden krijgt, met een gemotiveerde doorverwijzing.

Om dat passende onderwijs te realiseren moet er een onderwijszorgstructuur komen die het mogelijk maakt dat elke leerling het onderwijs krijgt dat hij nodig heeft om een ononderbroken ontwikkelingsproces te kunnen doorlopen. Dit passende onderwijs wordt zo mogelijk verzorgd in de directe woonomgeving. Binnen passend onderwijs moet er een verbinding gelegd worden tussen samenwerkingsverbanden WSNS, samenwerkingsverbanden VO en het speciaal onderwijs cluster 3 en 4. Speciaal onderwijs cluster 2 en mbo zijn optionele partners.

De zorgplicht richt zich primair op de onderwijszorg van regulier en speciaal onderwijs. Het aanbod van passende zorgarrangementen voor kinderen kan vergroot worden als er ook met lokale en jeugdzorgpartners in de regio wordt samengewerkt.

Daartoe zullen bij het vormgeven van passend onderwijs schoolbesturen en samenwerkingsverbanden aansluiting moeten zoeken met partners van buiten de schoolcontext. Te denken valt aan de jeugdgezondheidszorg, het maatschappelijk werk, de jeugd-ggz en andere jeugdzorgaanbieders. Gemeentes en provincie zijn daarbij in beeld als financiers en aanstuurders van lokale partners en jeugdzorginstellingen.

In het kader van passend onderwijs dient één, voor ouders duidelijk herkenbaar, loket voor zorgtoewijzing te ontstaan. Daarbij zijn de volgende aspecten van belang:

1. Handelingsgerichte toewijzing van extra ondersteuning. Nu ligt bij de indicering een sterk accent op medische gegevens en op belemmeringen voortkomend uit de handicap. Straks dient te worden uitgegaan van wat een kind wel kan. De extra zorgtoewijzing vindt handelingsgericht plaats (inclusief het formuleren van een ontwikkelingsperspectief).
2. Eén loket voor indicatiestelling binnen het onderwijs. De ZAT's zullen een belangrijke toeleidende functie hebben tot dit regionale loket.
3. Het loket en de ZAT's zijn verantwoordelijk voor de afstemming van de indicatiestelling met de jeugd- en AWBZ-zorg. Wanneer leerlingen onderwijs en (jeugd)zorg nodig hebben wordt een integraal indicatietraject gestart.

Momenteel worden op veel plekken in het veld doelstellingen voor deze ontwikkeling naar passend onderwijs uitgewerkt. Deze doelstellingen omvatten veelal:

1. Snelle en accurate indicatiestellingen die leiden tot een snelle en adequate toeleiding naar onderwijszorg en zorginstellingen.
2. De snelheid in handelen moet de wachtlijstproblematiek bij de indicatiestelling en toeleiding naar onderwijszorg en zorginstellingen minimaliseren.
3. De samenwerking tussen onderwijs en zorg moet (bij de zwaardere problematiek) leiden tot het zogenaamde 'één kind één plan' (in sommige regio's ook 'één gezin één plan'). Dubbele en zich herhalende intakes en onderzoekprocedures moeten zo worden voorkomen.

4. Informatie die wordt aangeleverd en handelingen die worden verricht zijn van een goede kwaliteit.
5. Er wordt (meer) gecombineerd aanbod van (speciaal) onderwijs en (lokale) jeugdzorg ontwikkeld (onderwijs-zorgarrangementen) voor leerlingen in het regulier onderwijs.

Verbinding tussen deze twee ontwikkelingen

Geconstateerd kan worden dat bovenstaande ontwikkelingen in uitwerking verwantschap vertonen.

Het vermijden van onnodige, dubbele en vertragende indicietrajecten is in beide een groot speerpunt. Daarmee wordt automatisch de positie van ouders en kinderen versterkt, wat in passend onderwijs ook nadrukkelijk vorm krijgt door de notie inzake zorgplicht.

Waar het Kader Integraal Indiceren zich richt op de integrale indicatiestelling door bureau jeugdzorg, CIZ en Cvi's van REC's cluster 2, 3 en 4, wordt de focus binnen passend onderwijs verbreed met de onderwijszorg zoals die binnen de WSNS samenwerkingsverbanden en de samenwerkingsverbanden VO vorm krijgt, zoals speciaal basisonderwijs, leerwegondersteunend onderwijs, en praktijkonderwijs, waarvoor geïndiceerd wordt door de PCL en de RVC.

De ervaring in het onderwijsveld is dat, vanuit de provincies waar het kader integraal indiceren geïmplementeerd wordt, de verbinding met het regulier onderwijs lang niet altijd gelegd wordt. Dit is verklaarbaar vanuit de verstrekte opdracht, maar wel heel jammer omdat dit kan leiden tot parallelle, niet verbonden ontwikkeltrajecten. Andersom blijkt dat waar regio's actief zijn om passend onderwijs vorm te geven, de verbinding met het speciaal onderwijs, jeugdzorg en AWBZ-zorg vanuit dié invalshoek gelegd wordt en dan tot integratie van de ontwikkeltrajecten kan leiden. In die regio's worden de ZAT's veelal gezien als centrale schakel in de onderwijs-zorgketen en in de verbinding van indicietrajecten. In het ZAT zijn namelijk alle noodzakelijke partijen voor het integraal indiceren vertegenwoordigd waardoor uitstekend afspraken over het gezamenlijke indicietraject gemaakt kunnen worden.

Wat leert de praktijk ons?

Als we kijken naar de huidige praktijk in primair en voortgezet onderwijs, zien we dat op veel plaatsen door scholen en samenwerkingsverbanden al langere tijd gewerkt wordt aan versterking van de zorg in de scholen en op bovenschools niveau. Vaak is ook al structurele samenwerking tot stand gebracht met voor de school externe zorgpartners, zoals de jeugdgezondheidszorg, schoolmaatschappelijk werk, bureau jeugdzorg, de REC's, de leerplichtambtenaar, politie en andere partijen. Deze partners werken samen in zorg- en adviesteams/ZAT's. ZAT's zijn multidisciplinaire teams, waarin professionals uit (speciaal) onderwijs en de genoemde partners structureel samenwerken. De ZAT's zorgen voor een snelle

aansluiting van het lokale (jeugd)zorgaanbod bij de school als plaats waar vroegtijdig, snel en goed gesignaleerd kan worden of zich belemmeringen voordoen in de ontwikkeling van kinderen.

Naast het tot stand brengen van regionale samenwerking tussen PO, VO en speciaal onderwijs en de kwaliteitsverbetering van het onderwijs zien we dat in de regio's waar men actief bezig is met passend onderwijs ook de zorg op scholen en bovenschools het belangrijkste speerpunt is. Daarbij wordt nagedacht over de taken en plaats van een loket passend onderwijs. Op steeds meer plaatsen en ook in het kabinetsbeleid wordt daarbij benadrukt dat het vooral gaat om een één-loket-functie, zonder dat er expliciet of fysiek één plek met een loket zou moeten worden gecreëerd. Voor dat loket zijn door het kabinet de volgende functies benoemd:

- Handelingsgerichte toewijzing van extra ondersteuning, uitgaande van onderwijs- en zorgbehoeften en aansluitend bij wat een leerling nog wel kan.
- Eén loket voor de indicatiestelling binnen het onderwijs.
- Afstemming van de indicatiestelling met de jeugd- en AWBZ-zorg.

Daarbij wordt door het kabinet ook gezegd dat de ZAT's in de praktijk een belangrijke toeleidende functie hebben tot het regionale loket.

Deze twee bewegingen, rond ZAT's en passend onderwijs, vragen er om dat goed wordt nagedacht over de afstemming hiertussen. Zowel om geen nieuwe drukte te creëren waar dat niet nodig is, als om overlap te voorkomen. Maar vooral om de zorg voor jeugdigen zo nabij mogelijk te organiseren.

Als we kijken naar de kernfuncties van zorg- en adviesteams zijn dat onder meer: vraagverheldering, screening, handelingsadvisering aan scholen, handelingsgerichte diagnostiek, activering van of toeleiding naar zorg, voorbereiden en afstemmen van indicatiestelling en het maken van afspraken over gecombineerde onderwijs-zorgarrangementen. En als we kijken naar de samenstelling van de ZAT's, waaraan bureau jeugdzorg, WSNS en speciaal onderwijs deelnemen, zien we dat de benodigde partners voor de afstemming van indicaties al rond (complexe) casussen bij elkaar zitten. En dat de expertise in het ZAT meestal van grotere kwaliteit is dan in bureau jeugdzorg, de PCL of de CvI's. Daarmee zijn ZAT's die qua samenstelling, informatieverzameling en multidisciplinaire werkwijze goed functioneren, prima in staat de indicatiestelling voor speciaal (basis) onderwijs, LWOO en praktijkonderwijs én voor geïndiceerde jeugdzorg vergaand voor te bereiden en op elkaar af te stemmen tot een integrale indicatiestelling. Dat gebeurt nu in de praktijk van ZAT's op sommige plaatsen ook al. Waar nodig kunnen nog ontbrekende partners, zoals bijvoorbeeld het CIZ, door het ZAT betrokken worden bij het indicatietraject.

Het is in het belang van leerlingen, ouders en leerkrachten om deze functies dicht bij de scholen en bij voorkeur in het WSNS- of VO-verband te laten plaatsvinden. Het verdient dan meestal ook geen aanbeveling om deze functies ver weg van scholen in een regionaal loket voor PO, VO en SO te plaatsen. Daarnaast zijn er andere functies die juist bij uitstek wel in zo'n loket thuishoren. Een ZAT is immers geen wettelijk indicatieorgaan, ook al kan de diagnose en de voorbereiding van de indicatiestelling wel goed in de ZAT's worden uitgevoerd. Het ZAT is ook niet de juiste plek om leerlingenstromen te volgen of de budgetverdeling uit te voeren.

In deze optiek vormen de ZAT's een essentieel onderdeel van de een-loket-functie voor passend onderwijs en voor integraal indiceren. Dit veronderstelt natuurlijk wel dat in de ZAT's de partijen die hiervoor nodig zijn, met name het speciaal onderwijs en bureau jeugdzorg, ook daadwerkelijk deelnemen. Daarnaast stelt het ook eisen aan de kwaliteit van ZAT's.

Producten

In het licht van het bovenstaande ontwikkelingen is bij het Landelijk steunpunt ZAT de keuze gemaakt om een aanmeldingsformulier voor het ZAT te ontwerpen dat de integrale indicatiestelling faciliteert. Dat wil zeggen dat de door school verzamelde, en gebundelde informatie zo geordend wordt dat deze effectief gebruikt kan worden voor jeugdzorg- en onderwijszorgindicaties. Zo zit in het VO-formulier een onderdeel dat samen met leerling en ouders ingevuld kan worden, waarmee alle benodigde informatie voor de jeugdzorgindicatie compleet is. Ook kunnen er delen aangehangen worden die de benodigde informatie voor indicaties voor bovenschoolse onderwijszorg of speciaal onderwijs leveren. Tegelijkertijd is het formulier zo gemaakt dat het de kwaliteit van de verzamelde informatie, en de kwaliteit van de ZAT-bespreking bevordert. Dit (integrale) aanmeldingsformulier is onderdeel van de basisregistratie voor het ZAT.

Bij de ontwikkeling hiervan is gebruik gemaakt van de ervaringen die het NJi Onderwijs & Jeugdzorg de afgelopen twee jaar opgedaan heeft bij de projectleiding Integrale Indicatiestelling voor bureau jeugdzorg, CIZ, MEE, speciaal onderwijs cluster 2, 3 en 4 in Flevoland. Succesvolle elementen in de daar gevolgde werkwijze zijn:

- Er is gestart met de afstemming en integratie van de toelatingsprocedure tussen bureau jeugdzorg en speciaal onderwijs cluster 4, en vervolgens is dezelfde aanpak toegepast op de procedures tussen bureau jeugdzorg, speciaal onderwijs cluster 2 en 3 en het centrum indicatiestelling zorg (CIZ). De volgorde werd bepaald door uitwerking van een spontaan, door vakgenoten geïnspireerd initiatief van bureau jeugdzorg en REC cluster 4, ondersteund door de provincie.
- De werkgroepen hebben gekozen voor een praktische insteek binnen bestaande kaders, en volgden hierbij de richtlijnen uit het Kader Integraal Indiceren.
- Vanaf de start heeft het regulier onderwijs, en de stichting Gewoon Anders, die het speciaal onderwijs in Almere verzorgt, deelgenomen aan de projectgroep.
- Conceptversies van de eerste (cluster 4) producten zijn al na het eerste half jaar voorgelegd aan een breed forum met vertegenwoordigers van regulier en speciaal onderwijs, de landelijke commissie toezicht indicatiestelling, (jeugdzorg)aanbieders, en beleidsambtenaren lokaal jeugdbeleid in Flevoland. Daar is benadrukt dat wat in dit traject ontwikkeld wordt, verbinding zou moeten krijgen met ontwikkelingen, procedures en gebruikte materialen in het regulier onderwijs en de centra voor jeugd en gezin in Almere.
- Doel in het hele traject is afstemming van zorg, 'één kind, één plan, één regie', en is daarmee onderdeel van de bestuurlijke afspraken van het driejarig provinciaal actieprogramma (2006-2009) dat voorziet in een verbeterde

aansluiting van de sectoren jeugdbeleid-jeugdzorg-onderwijs-justitie-gezondheidszorg.

- Opbrengst in 2007 was een geïntegreerd aanmeldingsformulier BJZ, MEE, Cluster 2, 3, en 4 in Flevoland met een versnelde aanmeldingsroute naar het CIZ. Tevens werden twee routewijzers voor professionals ontwikkeld.
- In 2008 staat de verdere implementatie van de ontwikkelde werkwijze in de betrokken instellingen op het programma. Daarnaast wordt de agenda bepaald door de verbinding van de opbrengsten met het regulier onderwijs, en de ontwikkelingen die daar gaande zijn met betrekking tot passend onderwijs.

De producten zijn nader te bekijken op www.zat.nl en www.flevoland.nl

Aanbevelingen

Hierboven is de context geschetst voor het maken van afspraken over integrale indicatiestelling tussen onderwijs- en zorgpartners. Als u in de eigen school of in het eigen samenwerkingsverband wilt bevorderen dat het ZAT de integrale indicatiestelling voorbereidt, dan is het van belang de volgende stappen te zetten:

- Zorg dat de inbedding van het ZAT in de zorgstructuur van zodanige kwaliteit is dat de goede vragen het ZAT bereiken.
- Zorg dat de vraagstelling aan het ZAT helder en eenduidig is, en onderbouwd wordt door relevante gegevens.
- Implementeer zo nodig de door het NJi Onderwijs en Jeugdzorg ontwikkelde basisregistratie.
- Zorg dat het ZAT als professioneel team opereert, waarin aandacht besteed wordt aan integraal en afgestemd handelen.
- Geef aandacht aan de positie van ZAT's als centrale schakel in de onderwijs-zorgketen. Waar het ZAT ook daadwerkelijk meer mandaat krijgt, is de bereidheid om kwalitatief goede informatie aan te leveren vanuit het onderwijs groter, en stuurt dit zowel kwaliteit van handelen als versnelling van hulp.
- Zorg dat het zo ontstane kwalitatief goede ZAT, waarin REC's en bureau jeugdzorg deelnemen, de integrale indicatiestelling al grotendeels voorbereidt / uitvoert, door daarover met de in het ZAT deelnemende partners goede afspraken te maken.
- Maak afspraken met partners in de onderwijs-zorgketen over eventuele, aanvullende zaken die voor hen van belang zijn om de aangevraagde indicaties snel te kunnen verstrekken, en maak afspraken over de termijnen waarbinnen indicaties afgehandeld moeten worden. Voor PO en VO geldt dat deze afspraken het meest effectief gemaakt worden op het niveau van het samenwerkingsverband.
- Ga na onder welke condities het ZAT van de samenwerkingsverbanden kan functioneren als bovenschools loket voor integraal indiceren.
- Zorg voor korte en voor ieder heldere lijnen over het aanspreken van instellingsdirecties bij het zich niet houden aan afspraken over toegang en opname.

- Maak afspraken over de wijze waarop afgestemd handelen vorm zal krijgen tijdens het hulpverleningsproces.

Tot slot het volgende:

- Waar goede initiatieven lopen is het van belang hierbij aan te sluiten. Dat betekent soms starten met een overzichtelijk deeltraject waar enthousiasme en draagvlak voor is. Als van meet af aan mogelijke partners uit andere deeltrajecten betrokken en geïnformeerd worden, is de kans op een zichzelf versterkend proces het grootst.
- De ontwikkeling naar passend onderwijs dient aangegrepen te worden als kwaliteitsimpuls voor alle werkprocessen in de samenwerking tussen regulier onderwijs, speciaal onderwijs en (jeugd) zorg.
- Vind niet allemaal het wiel opnieuw uit! Er zijn op diverse plaatsen goede voorbeelden ontwikkeld om uw voordeel mee te doen.

